

Наталя Григор'єва,

асистент кафедри дошкільної освіти Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету

У статті підкажемо

Як облаштувати в групі зону практичного життя

За яким алгоритмом проводити презентацію для дітей

Які матеріали пропонувати дітям для роботи

Які вправи сприяють розвитку самостійності дитини

Як допомогти дитині стати самостійною, або Опановуємо методика Марії Монтессорі

Самостійна дитина — мрія батьків і педагогів. Проте дорослі між «допомогти навчитися» і «зробити замість дитини» часто обирають друге. Це швидше і простіше. А звідки тоді взятися дитячій самостійності? На це запитання зайшла відповідь італійська вчена, лікар, філософ та педагог-гуманіст Марія Монтессорі. Вона не просто декларувала необхідність виховувати самостійність у дітей, а й запропонувала дієву систему роботи. І хоча цій методиці понад сто років, вона не втрачає актуальності. Пропонуємо пригадати її основи та визначити як розвивати самостійність у дітей за цією методикою в традиційному дитячому садку.

Створіть умови

Одна з основних ідей методики Марії Монтессорі — звільнити дитину від «природної несвободи». Сприяють цьому спеціально створені умови, у яких дитина має змогу набути навичок самообслуговування та здобути самостійність. До таких умов належать підготовлене середовище, вільний вибір та особлива позиція педагога.

Підготовлене середовище

Для того щоб середовище сприяло розвитку самостійності в дошкільників, правильно його організуйте. Кожен дитячий садок має спеціально обладнану кімнату для гігієнічних процедур, дитячі меблі, шафи для одягу, дитячий посуд тощо. Все це має створити комфортні умови для дитини. Однак для розвитку самостійності цього недостатньо. Допоможе **Зона практичного життя**. Тож облаштуйте її у своїй групі.

Як організувати Зону практичного життя

Розташуйте поблизу джерела води, яка потрібна для багатьох видів робіт.

Оберіть некрізне місце для приготування їжі, окремо розташуйте місце для миття рук.

Приберіть килимове покриття.

Розмістіть кошик для сміття та інвентар для прибирання в зручному для дітей місці.

Доберіть предмети для вправ із натуральних матеріалів і в одній кольоровій гамі.

Оновлюйте періодично дидактичний матеріал, щоб підтримувати інтерес дітей до діяльності

Підтримуйте лад у Зоні практичного життя та привчайте до цього дітей. Навчайте дітей дбати про себе та свій особистий простір — стіл із її ім'ям, стільчик, рослину тощо. Зовнішній лад у середовищі допомагатиме дитині впорядкувати хаос у думках, сприятиме розвитку впевненості, самостійності та відповідальності.

Вільний вибір

Дитині потрібна свобода. Інакше дитячий потенціал може не розкритися повністю й особистісний розвиток дитини може призупинитися. Тож свобода — основний принцип методики Марії Монтесорі. Проте це не синонім уседозволеності, адже самостійна діяльність дитини підпорядковується певним правилам. Основне з основних правил — власна свобода закінчується там, де починається свобода іншого.

Для того щоб стимулювати самостійність дитини, створіть умови, у яких вона вільна обирати:

- матеріали для роботи відповідно до власного інтересу;
- час і місце діяльності;
- тривалість роботи;
- партнера для спільної діяльності тощо.

Якщо дитина не може обрати щось самостійно, пропонуйте їй варіанти діяльності. Водночас стежте, щоб усі діти дотримувалися правил групи та не заважали одне одному.

ЗНАК ПОРАДА

Для того щоб дитина швидше навчилася обирати вид діяльності, співпрацюйте з її батьками. Зокрема порадьте їм удома надати дитині більше можливостей приймати самостійні рішення. Наприклад, скільки каші з'їсти на сніданок, пити чай чи молоко, одягнути червону чи синю футболку тощо.

Особлива позиція педагога

Відповідно до методики Марії Монтесорі, педагог не розвиває дитину, а лише визнає за нею право розвиватися власним шляхом та у власному темпі. Він відгукується на звернення дитини: «Допоможи мені зробити це самому». У педагогічній системі Монтесорі педагог вірить у потенціал дитини і є посередником між нею та розвивальним предметно-просторовим середовищем. Тож головне його завдання — організувати самостійну діяльність вихованців і керувати нею за потреби.

Не втручайтеся в діяльність дітей. Створіть умови для розвитку самостійності та спостерігайте за діяльністю дітей. За потреби змінюйте та поступово ускладнюйте елементи розвивального середовища так, щоб вони відповідали інтересам та потребам дітей.

Організуйте діяльність дітей

Для того щоб розвивати самостійність дитини, скористайтеся системою вправ із формування навичок практичного життя за методикою Марії Монтесорі. Ця система тісно пов'язана з реальним життям і допомагає дитині навчитися володіти собою та вільно орієнтуватись у навколишньому середовищі, формує незалежність, самостійність і впевненість у собі.

Система вправ

Вправи практичного життя дають дитині змогу засвоїти дії, які виконують дорослі в повсякденні та які вона згодом зможе сама використовувати в реальному житті. Тож ці вправи гармонійно вписуються в щоденне буття дитини — із них вона починає свою діяльність у групі та завершує ними день (*схема*).

СХЕМА

Базові вправи з формування навичок практичного життя

Підготовка до роботи в класі, — вітатися, пригостити іншого, переносити предмети по кімнаті, сідати та вставати з-за столу, переставляти стілець

Аналіз і контроль руху — пересипати рукою квасолі з мисочки в мисочку, перекладати м'які кульки пінцетом, переливати воду з стакана в стакан, працювати з прищіпками, згортати серветки

Самообслуговування — застібати одяг, чистити взуття, прати, прасувати, накривати на стіл

Турбота про навколишнє середовище — сервірувати стіл, прибирати після прийому їжі, витирати пилу, підмітати й мити підлогу, доглядати за кімнатними рослинами

Приготування їжі — заварювати чай, готувати бургери, апельсиновий сік, фруктовий салат

Діяльність дитини алгоритмізується поступово. Пропонуйте дітям вправи практичного життя в порядку їх ускладнення — від початкових/базових до складніших.

ЗНАК ПРИКЛАД

Прості алгоритми додавайте окремими блоками у складніші: шиття по картону — пришивання гудзиків, переливання води — прання, миття посуду. Наприклад вправа «Приготування бутербродів»¹ містить **складові**:

- Як надягати фартух;
- Як мити руки під краном;
- Як переносити декілька предметів;
- Як сідати і вставати з-за столу;
- Як відкривати різні тюбики, коробочки;
- Як користуватись ножем;
- Як згортати і складати серветки;
- Як мити посуду.

Вправи практичного життя містять елемент гри, проте діти по-справжньому перуть і прасують ганчірки, рушники, чистять взуття за допомогою щітки та крему, миють посуд, пришивають гудзики — словом, роблять усе те, що зазвичай забороняють виконувати вдома дорослі.

ЗНАК ПРИКЛАД

Усі предмети в Зоні практичного життя зручні для дітей за розміром і вагою. Діяльність дитини тут реальна та не позбавлена сенсу. Наприклад, вона полірує дзеркало, при цьому бруднить ганчірку. Після завершення роботи пере її, вішає сушитися, потім прасує та повертає на полицю. Такі замкнуті цикли активності вони допомагають пізнавати реальність і навчатися приймати самостійні рішення, а отже, виховують відповідальність.

Пряма мета вправ практичного життя — задовольнити основні потреби дитини та допомогти їй набути навичок самообслуговування, досвіду соціальної взаємодії з однолітками й дорослими. **Непряма мета** — підготувати дитину до складніших вправ, а також сприяти розвитку уміння раціоналізувати свої дії і координувати рухи, позитивно реагувати на свої помилки й самостійно їх виправляти.

ЗНАК ПРИКЛАД

Коли дитина пересипає крупу ложкою з однієї ємності в іншу, то пряма мета — навчитися пересипати крупу ложкою, правильно її тримати. Непряма мета вправи — розвиток самостійності, координації рухів та дрібної моторики, підготовка руки дитини до письма.

Матеріали

Усі матеріали для вправ педагог добирає самостійно. Розміщуйте усе чим користуватиметься дитина на окремій таці, в коробці чи кошику. Згрупууйте їх у суворій послідовності та розставляйте на відповідних полицях. стежте, щоб матеріали, з якими працює дитина, були повністю укомплектовані. Якщо чогось не вистачатиме, дитина не зможе завершити вправу і це стане перешкодою для розвитку самостійності й незалежності. Щоб навчати дітей відповідальності, пропонуйте їм для вправ поряд з металевими й пластиковими предметами крихкі.

Матеріали укомплектовуйте та розміщуйте відповідно до **принципів** Монтесорі-дидактики:

- забезпечте вільний доступ для дитини до матеріалів — розмістіть їх на низьких відкритих полицях;
- пропонуйте дітям для вправ реальні предмети, тільки маленькі — посуд, ганчірки, склянки, кухлики тощо;
- добирайте предмети виготовлені із натуральних матеріалів, красиві, естетично привабливі;

¹ Скачайте приклади вправ на emetodyst.m CFR.ua. — Прим. ред.

- перевіряйте, чи з усіма матеріалами дитина має змогу активно взаємодіяти — середовище стає розвивальним лише при активній взаємодії з ним;
- добирайте матеріали відповідно до сенситивних періодів розвитку дитини.

За методикою Марії Монтесорі фундаментальною є вимога мати в класі лише один примірник дидактичного матеріалу. Проте, для традиційного дитячого садка допустимо мати кілька примірників.

Можливість самоконтролю

Важливу роль для розвитку самостійності дитини відіграє можливість самоконтролю, яка міститься в матеріалі. Наприклад, пролита вода, розсипане зерно залишаються на столі. Тож діти взаємодіяти можуть помітити помилку та виправити її самостійно. Саме тому Монтесорі-матеріали називають автодидактичними. Вони звільняють педагога від необхідності оцінювати дії дитини, визначати що воно зробила правильно, а що ні. Дорослому потрібно лише ознайомити вихованця із способами самоконтролю. Для цього використовуйте Монтесорі-презентації (рис.).

Алгоритм проведення презентації

Ретельно підготуйте матеріал, продумайте усі складові.

Розмістіть дитину ліворуч від себе, якщо вона правша.

Запросіть дитину до роботи.

Продемонструйте дії чітко та впевнено, дотримуйтеся алгоритму виконання.

створіть позитивну атмосферу, виявляйте повагу до особистості дитини.

Підтримуйте постійний контакт очей педагога і дитини.

Використовуйте мінімальну кількість слів під час презентації.

Створіть ситуацію успіху

Зробіть результат кульмінацією презентації, щоб дитина пораділа що правильно виконала роботу.

Доведіть презентацію до завершення.

Поверніть матеріал на місце, доукомплектуйте його, щоб інша дитина змогла працювати.

Коли демонструєте презентацію, завжди виконуйте дії у певній послідовності. Наприклад, переливаючи воду з кухля у склянку, спочатку принесіть тацю з матеріалами; виставіть їх на стіл, попрацюйте, проконтролюйте помилки, повторіть вправу, поверніть тацю з матеріалом на місце. У простій презентації, яка триває лише три хвилини, налічується багато послідовних кроків. Приклад такої презентації подано в *Додатку*.

Сплануйте подальшу роботу

Для того щоб оптимізувати планування роботи з дітьми, використовуйте метод спостереження. Зокрема визначте чим цікавиться дитина, які базові навички самообслуговування вже сформовані. Відтак проведіть презентацію матеріалів.

Розпочніть із вправ, що готують дитину до роботи в класі — як ходити по кімнаті, як носити предмети по кімнаті, як піднімати і нести стілець, одягання фартуха, як користуватися шафою тощо. Надалі проведіть презентацію базових вправ, які формуватимуть побутові навички — миття рук, пересипання, переливання, складання серветок, віджимання води губкою, витирання пилу, прибирання сміття зі столу тощо. Поступово додавайте складніші алгоритми: пересипання ложкою, переливання води піпеткою, рамки з різними видами застібок, прання білизни, догляд за кімнатними рослинами тощо. Всі вправи мають бути обґрунтовані і містити відповідь на запитання: «Для чого ми це робимо?».

Така послідовність вправ орієнтовна. Вирішуйте які матеріали презентувати, спираючись на спостереження за діяльністю дітей. Результати спостережень фіксуйте у бланках індивідуального розвитку дитини, зокрема звертайте увагу на її інтереси, темп розвитку, потреби тощо. Відтак кожного дня підбивайте підсумки та визначайте напрями подальшої роботи².

Насамкінець зазначимо, що в центрі методики Марії Монтесорі знаходиться сама дитина. Тому, щоб ця методика працювала педагоги і батьки мають надати дитині свободу дій. І якщо сьогодні ми

² Скачайте приклад бланку спостереження за дитиною під час самостійної діяльності на emetodyst.mcfrr.ua. — Прим. ред.

розглянули як формувати навички практичного життя дошкільників у дитячому садку, то у наступних числах поміркуємо як це зробити батьками вдома. Тож далі буде!

*Додаток
Приклад презентації*

Переливання води

Мета:

- розвивати дрібну моторику, увагу;
- готувати руку до письма;
- виховувати самостійність.

Обладнання:

- таця;
- два однакових скляних стакани;
- маленька губка.

Попередня робота:

- поставте на тацю стакани один навпроти другого;
- наповніть водою той, що зліва, якщо дитина правша.

Час виконання: 3 хвилини.

Хід:

РИС 1

Поставте тацю на стіл і сядьте поруч із дитиною

РИС 2

Продемонструйте, як правильно тримати стакан за ручку, а потім повільно перелийте воду в порожній стакан

РИС 3

Поставте стакани на стіл, погляньте на тацю й виконайте контроль помилок — «чисто» або «брудно»

РИС 4

Якщо є пролита вода, скористайтеся губкою. Рухайтеся по поверхні зліва направо та зверху вниз

РИС 5

Перелийте воду з правого стакана в лівий і виконайте контроль помилок

РИС 6

Після вправи скажіть дитині: «Ось так потрібно переливати воду»

РИС 7

Поверніть тацю з матеріалом на місце

РИС 8

Запропонуйте дитині виконати вправу самостійно, коли вона захоче